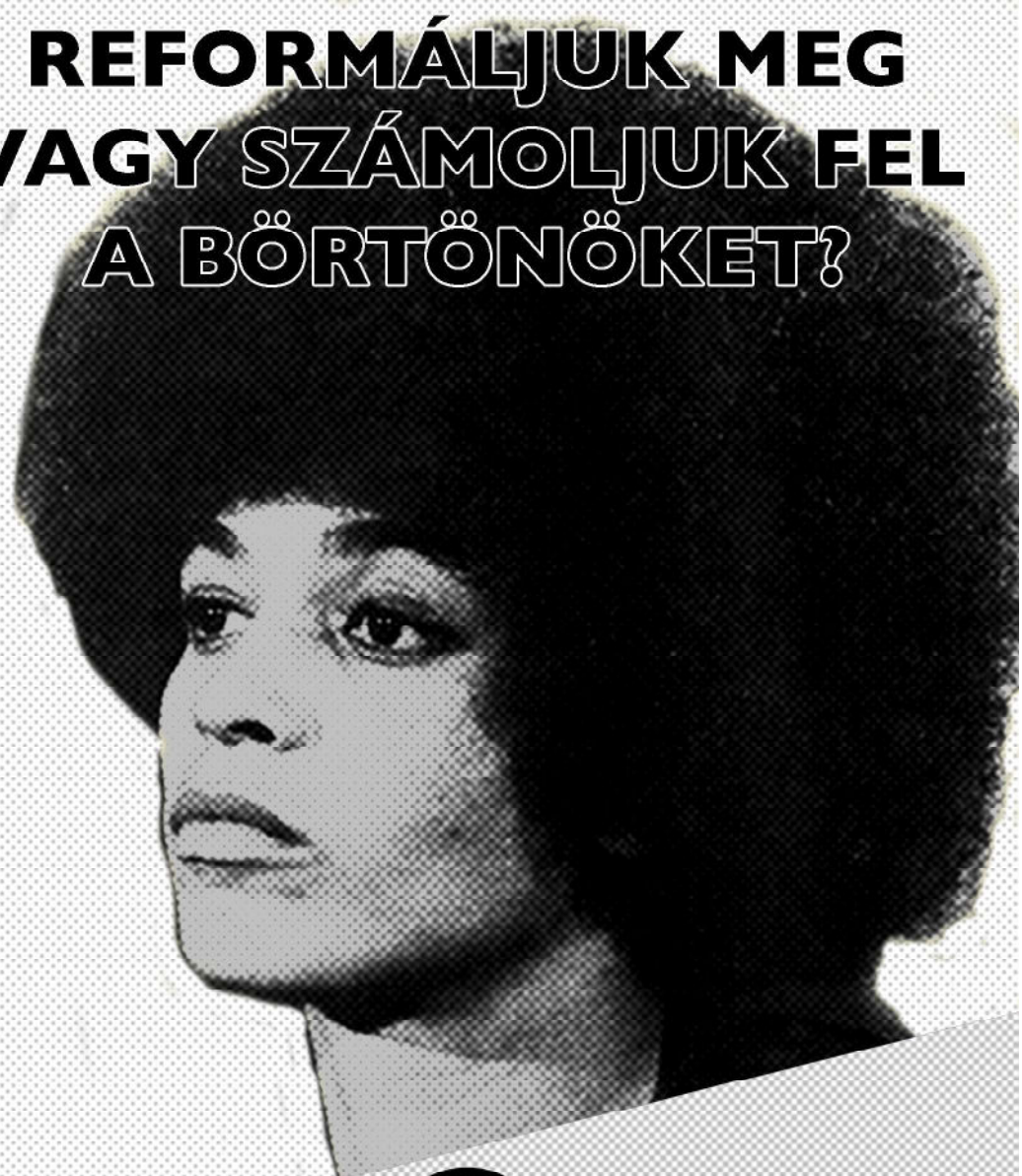

Feminista fordítássorozatunk mot-
tóját - A hallgatásod nem véd meg
- Audre Lorde afroamerikai lesz-
bikus feminista szerzőtől kölcsö-
nőztük. A sorozatban különböző
nemzetközi és romániai interszek-
cionális, antirasszista és antikapita-
lista feminista esszék, elemzések és
manifesztumok magyar fordításait
közöljük, melyek a cinkos csend
helyett a meghallgatást, az elhallga-
tás helyett a felszólalást és a párbe-
szédet kívánják katalizálni.

Angela Davis

REFORMÁLJUK MEG VAGY SZÁMOLJUK FEL A BÖRTÖNÖKET?

A Pagini Libere (Szabad Oldalak) egy anarchista kiadó.

Decentralizált, autonóm és horizontálisan szerveződő kollektíva. Román és – alkalomadtán – más nyelvű nyomtatványaink (könyvek, broszúrák, fanzinek) kiadásával az a célunk, hogy a jelenlegi kapitalista és autoritárius rendszernek ellenállni képes személeteket és gyakorlatokat népszerűsítsünk, ösztönözzünk.

A libertárius hagyományban a pamfletek, a rejtve és titkon nyomtatott kiadványok gyakran közkezen forogtak, szabadon. A Pagini Libere Kiadó folytatni kívánja ezt a hagyományt és arra bátorít mindenkit, hogy használja, adaptálja és – ha indokolt – módosítsa szövegeinket. Az egyetlen kitétel az, hogy mindez ne kereskedelmi célból történjen. Arra kérjük azokat, akik az általunk kiadott anyagokat vagy az azokból kiragadott részleteket használják, amennyiben lehetséges, jelezzék a forrást.

A Szabad Oldalak kollektíva tisztában van a fizikai könyvek ökológiai hatásával, ezért felhívjuk a figyelmet arra, hogy:

Oszd meg

a könyveid szeretteddel a családból vagy a közösségből.

Ajándékozd el

a könyveket, amelyekre már nincs szükséged.

Ne dobd el

soha a könyveket, még ha megrongálódtak sem. Valaki másnak örömet okozhat.

Javítsd meg!

Keríts időt, hogy megjavíts egy könyvet és adj esélyt, hogy másokhoz eljusson.

Csak azt vedd meg, amire szükséged van!

Ne vásárolj könyveket dísznek. Azt vedd meg, ami tényleg érdekel.

pagini-libere.ro

facebook.com/editurapaginilibere

instagram.com/paginilibere

editurapaginilibere@protonmail.com

Már megjelent:

46. *Carolina Vozian* – Könyv, kégli, kéreg, kuckó, kvártély
47. *CrtimethInc.* – Az én mint Másik. Reflexiók az öngondoskodásról
48. *David Graeber* – *Té anarchista vagy? A válasz meglepő!*
49. *Georgiana Aldessa Linca* – A fehér privilégium felhasználása a társadalmi igazságosságért folytatott harcban
50. *Giorgio Agamben* – Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig
51. Határokon átvelő feminista manifesztum
52. *Két Dűsznómia* – A személyes egyben politikai – javaslatok baloldali aktivista körökben alkalmazható jó gyakorlatokra
53. *Kimberlé Crenshaw* – Az interszekcionalitás sürgőssége
54. *Vincze Enikő* – Küzdelmek a társadalmi reprodukció terén világvárvány idején: Lakhatási igazságosság Romániában
55. *Murray Bookchin* – Libertárius municipalizmus
56. *Oana Dorobanțiu* – Szövetségesség és performativitás: mit jelent szövetségessé lenni?
57. *The Ongoing Collective* – Anarchafeminista Manifesztum 1.0
63. Essential Strike Manifesto for the 8th of March / A nélkülözhetetlen sztrájk március 8-i manifesztuma / Manifesztul grevei esențiale de 8 martie

IV. Más nyelvek

64. *M.E.K.A.N.* – Ekstase in Zeiten der Cholera
65. *Veda Popovici* – La Police assassine !
Pratiques et principes pour une solidarité féministe contre la répression.

KÖNYVEK:

I. Románul

1. Nicolas Trifon: un parcours libertar internaționalist – interviuri
2. *Iuliu Neagu-Negulescu* – Arimania
3. *Mihail Bakunin* – Dumnezeu și Statul

III. Angolul

58. *Adina Marincea* – This is NOT a love story! LoveKills, punk and the first 20 years of anarcho-feminism in Romania
59. *Cosmin Koszor-Cadrea* – Science popularization and Romanian anarchism in the nineteenth century
60. *Cristian-Dan Grecu* – Csipike – the Communist Pipsqueak
61. *M.E.K.A.N.* – Ecstasy in the time of cholera
62. *Vlad Brătuleanu* – A Brief History of Anarchism in Romania

Már megjelent:

BROSÚRÁK:

I. Románul

1. *A. Răvășel* – Mircea Rosetti
2. *Adina Marincea* – Asta (nu) e o poveste de dragoste! LoveKills, punk și primii 20 de ani de anarha-feminism în România
3. *Adrian Tătăran* – Panait Mușoiu
4. Anarhie relațională, nu libertarianism! Mic ghid de re-imaginat relațiile noastre de zi cu zi
5. Anarhismul și vechea mișcare socialistă
6. *Andie Nordgren* – Anarhia relațională (introducere de *hopancarusel*)
7. Anuarul Anarhivei 2020
8. *bell books* – Să înțelegem patriarhatul
9. *Carolina Vozian* – Carte, cocon, cochilie, cameră, chirie
10. *Colin Ward* – Anarhismul ca teorie a organizării
11. *CrimethInc* – Tot vs. Acțiune Directă
12. *Cristian-Dan Grecu* – Csípiké – piticul comunist
13. *David Graeber* – Ești un anarhist? Răspunsul te-ar putea surprinde!
14. *David Graeber* – Noii anarhiști
15. *David Graeber* – Speranța în comun
16. *Dennis Fox* – Anarhism și psihologie
17. *Necunoscut* – Slogane din mai 68
18. *Emma Goldman* – Căsătorie și iubire
19. *Emma Goldman* – Gelozia: cauze și posibile remedii
20. *Emma Goldman* – Nu există Comunism în URSS
21. *Errico Malatesta* – Anarhia
22. *Giorgio Agamben* – De la un stat al controlului către un praxis al puterii destituite
23. *Institutul pentru Studii Anarhiste* – Genul
24. *Ionuț-Valentin Cucu* – Kurzii, între naționalism identitar și federalism libertar
25. *Lucy Parsons* – Principiile anarhiei
26. *Martin Veitb* – Neobosit! Iuliu Neagu-Negulescu
27. *M.E.K.A.N.* – Demoni Dansatori: cugetări provizorii asupra mișcării free party siciliene
28. *Mihail Bakunin* – Catehism revoluționar
29. *Murray Bookchin* – Municipalismul libertar
30. *Murray Bookchin* – Revolta marinarilor din Kronstadt
31. *Philip Riehl* – 10 reguli pentru o societate non-violentă
32. *Piotr Kropotkin* – Ordinea
33. *Robert Grabam* – Ideea generală a Revoluției la Proudhon
34. Sub același acoperiș: Antologia revendicărilor și analizelor pentru dreptate locativă - o perspectivă intersecțională în contextul pandemiei COVID-19
35. Suprarealism și anarhism
36. *Veda Popovici* – Poliția Ucidel! Practici și principii pentru o solidaritate feministă anti-represiune
37. *Vlad Brătuleanu* – Anarhismul în România

II. Magyarul

38. A Combahee River Collective Nyilatkozata
39. *Adina Marincea* – Ez (nem) egy szerelmi történet! LoveKills, punk és az anarchafeminizmus első húsz éve Romániában
40. *Angela Davis* – Reformáljuk meg vagy számoljuk fel a börtönöket?
41. *Audre Lorde* – A düh használatáról: a rasszizmusra válaszoló nők
42. *Audre Lorde* – Életkor, rassz, osztály és nem: Nők újradefiniálják a különbséget
43. *bell books* – Feminista politika
44. *bell books* – Megérteni a patriarhatust
45. *Carmen Gheorghie* – Fejünkbe húzzuk a szoknyáinkat a roma feminizmusért

A hallgatásod nem véd meg *feminista fordítássorozatunk utolsó előtti szövege Angela Davis amerikai fekete feminista börtönellenes aktivista és filozófus Elavult-e a börtön? (Are Prisons Obsolete?, 2003) című könyvének bevezetőfejezete. Davis az amerikai hadiipari komplexum mintájára kialakult börtönipari komplexum körüli társadalmi és etikai problémákat vizsgálja és arra mutat rá, hogy a börtön mint intézmény tulajdonképpen nem felszámolja a bűnözést, hanem fenntartja azt, hozzájárulva a társadalmi elnyomás, kizsákmányolás és egyenlőtlenségekhez.*

Davis szövege az Egyesült Államokra fókuszál, azonban a börtön intézményének kritikája máshol is ugyanúgy érvényes. Mitöbb az általa említett egyes konkrét példák nálunk, Romániában sem sokkal különbözőek. A romániai börtönökben 125%-os a túlzásfoltossági arány, magas az elítéltek elhalálozási aránya, a börtönök alulfinanszírozása és az infrastruktúra elavultsága. 2005 óta nőtt a női elítéltek száma és az elítélt romák aránya a duplája ahhoz képest, hogy a népesség hányadát teszik ki.¹

Az amerikai példákhoz hasonlóan ez a társadalmaink mélyén gyökerező egyenlőtlenségeket és rasszizmust mutatja meg. A börtön a kollektív tudatlanságban „nem-kívánatosnak” tartott személyek kiküszöbölésének és folyamatosan elnyomásának eszközévé válik és „egyben felment minket a felelősség alól, hogy elgondolkodjunk a valós problémákon, amelyek azokat a közösségeket sújtják, ahonnan aránytalanul sokan kerülnek börtönbe. Ez tehát a börtön ideológiai funkciója: mentesít bennünket a felelősség alól, hogy komolyan foglalkozzunk a társadalmi problémákkal, különös tekintettel a rasszizmusra és a globális kapitalizmus által előidézett, egyre fokozódó problémákra.”

Ugron Nóra sorozatszerkesztő bevezetője

1. Az adatok az Európa Tanácsa által készített felmérésből származnak, mely az európai börtönök helyzetét vizsgálja 2005-2015 között. További információ románul itt: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/justitie/adevarul-despre-inchisorile-si-detinutii-din-romania-dezvaluit-de-ultimul-raport-al-consiliului-europei-1043101>

ANGELA DAVIS: REFORMÁLJUK MEG VAGY SZÁMOLJUK FEL A BÖRTÖNÖKET?²

Világszerte magától értetődőnek számít, hogy ha valakit súlyos bűncselekményért ítélnék el, az börtönbe kerül. Egyes országokban — köztük az Amerikai Egyesült Államokban is —, ahol még nem törölték el a halálbüntetést, kis, de nem jelentéktelen számú embert ítélnék halálra különösen súlyosnak tekintett bűncselekmények miatt. Sokak számára ismerősek a halálbüntetés eltörlésére irányuló mozgalmak. Valójában a legtöbb országban már el is törölték a büntetés ezen formáját. Még a halálbüntetés legelszántabb támogatói is elismerik, hogy a ez sok szempontból erősen kritizálható, és csak kevesen vannak, akik nehezen tudnák elképzelni az életet halálbüntetés nélkül.

Másfelől viszont a börtön társadalmi életünk szükségszerű és állandó jellemzőjének tűnik. A legtöbb ember meglepve értesül arról, hogy a börtönök felszámolásáért küzdő mozgalomnak szintén hosszú története van, amelynek gyökerei a börtön elsődleges büntetési formává való válása előtti időkhöz nyúlnak vissza. Valójában a legtermészetesebb reakció azt feltételezni, hogy a börtön-aktivisták — még azok is, akik tudatosan „börtönellenes aktivistáknak” nevezik magukat — egyszerűen csak javítani próbálnak a börtönökben levő körülményeken, vagy esetleg gyökeresen akarják megreformálni a börtönt. Széles körben elterjedt az a vélekedés, hogy a börtönök felszámolása elképzelhetetlen és valószínűtlen. A börtön-abolicionistákat utópistákként és idealistákként utasítják el, akiknek elképzelései a legjobb esetben is valószínűtlenek és megvalósíthatatlanok, legrosszabb esetben pedig végletesen zavarosak és holdkórosak. Ez a mércéje annak, hogy milyen nehéz elképzelni egy olyan társadalmi rendet, amely nem azon alapul, hogy embereket zárnak be olyan borzalmas helyekre, amelyeket kifejezetten arra terveztek, hogy elszigeteljék

---

2. *Az Elavult-e a börtön?* bevezetőfejezete. Eredeti megjelenés: Davis, Angela Y. 2003. *Are Prisons Obsolete?*

őket a közösségeiktől és a családjaiktól. A börtönök léte annyira „természetesnek” számít, hogy rendkívül nehéz elképzelni az életet nélkülük.

Reményeim szerint ez a könyv segít az olvasónak megkérdőjelezni a saját, börtönrel kapcsolatos előfeltételezéseit. Sokan már eljutottak annak felismeréséhez, hogy a halálbüntetés idejétmúlt fegyelmezési forma, amely sérti az emberi jogok alapelveit. Úgy vélem, itt az ideje, hogy a börtönről is hasonló diskurzusokat kezdeményezzünk. Börtönellenes aktivista pályafutásom során tanúja voltam, hogy az Egyesült Államok börtöneinek népessége olyan ütemben nőtt, hogy mára a fekete, latin-amerikai és amerikai őslakos közösségek tagjainak nagyobb esélyük van börtönbe kerülni, mint tisztességes oktatáshoz jutni. Amikor sok fiatal azért dönt a katonai pálya mellett, mert így elkerülheti a szinte szükségszerűnek számító börtönt, akkor ideje elgondolkodnunk azon, hogy nem kellene-e jobb alternatívákat kínálnunk.

A kérdés, hogy elavult-e a börtön mint intézmény, különösen égető annak a fényében, hogy a világszerte kilenc millió fogvatartottból több mint kétmillió él az amerikai börtönökben, ifjúsági javítóintézetekben és bevándorlók fogvatartási központjaiban. Tényleg hajlandóak vagyunk a rasszista elnyomásnak kitett közösségekből egyre nagyobb számú embert egy olyan elszigetelt létezésbe taszítani, amelyet az autoriter rezsimek, az erőszak, a betegségek, valamint a súlyos mentális instabilitást előidéző elzárási technikák jellemeznek? Egy nemrégiben készült tanulmány szerint akár kétszer annyi mentális betegségben szenvedő ember lehet a börtönökben és a fogházakban, mint az Egyesült Államok összes pszichiátriai kórházában együttvéve.³

---

3. Katherine Stapp, „Prisons Double as Mental Wards,” Asheville Global Report, no. 164 (2002 március 7-13), www.agrnews.org. Stapp cikke Seena Fazel (Oxfordi Egyetem) és John Daneesh (Cambridge-i Egyetem) a *The Lancet* brit orvosi folyóiratban közölt tanulmányát tekinteti át. Stapp szerint a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy „hétből egy fogvatartott szenved olyan mentális betegségben, amely az öngyilkosság kockázati tényezője lehet” — állítja a tanulmány. Ez a nyugati országokban több mint egymillió embert érint. A tanulmány szerzői 12 ország 23.000 fogvatartottjának mentális egészségéről tekintettek át adatokat, három évtizedre kiterjedően. Azt találták, hogy a fogvatartottak „többszörös eséllyel szenvednek pszichózisban és súlyos depresszióban, és körülbelül tízszer nagyobb eséllyel fordul elő náluk antiszociális személyiségzavar, mint a teljes lakosság körében.”

Amikor az 1960-as évek végén elkezdtem részt venni a börtönellenes aktivizmusban, döbbenetesen szembesültem azzal, hogy közel kétszáz ezer ember van börtönben. Ha akkor valaki azt mondta volna nekem, hogy három évtized alatt megtízszereződik a börtönbe zárt emberek száma, egyszerűen nem hittem volna neki. Azt hiszem, valami ilyesmit válaszoltam volna: „Bármilyen rasszista és antidemokratikus is ez az ország (ne feledjük, hogy abban az időszakban a polgárjogi mozgalom követeléseit még nem konszolidálták), nem hiszem, hogy az Egyesült Államok kormánya képes lenne ennyi embert bezárni anélkül, hogy az erőteljes ellenállást váltana ki. Nem, ez nem történhet meg, hacsak fasizmusba nem süllyed az ország.” Így reagáltam volna harminc évvel ezelőtt. Valójában azonban a huszonegyedik századba lépve el kellett fogadnunk a tényt, hogy kétmillió ember — sok országnak ennél kisebb népessége van! — olyan helyeken kénytelen élni, mint a Sing Sing, a Leavenworth, a San Quentin, vagy az Alderson Női Szövetségi Javítóintézet (Alderson Federal Reformatory for Women). Ez ijesztően magas szám, és még nyilvánvalóbban az, ha figyelembe vesszük, hogy az Egyesült Államok lakossága a világ teljes népességének kevesebb mint öt százalékát teszi ki, míg a világ összesített börtönlakosságának több mint 20 százaléka az Egyesült Államokban él. Ahogy Elliot Currie fogalmaz, „társadalmunkban a börtön jelenléte oly mértékben fenyegetővé vált, amely példátlan a történelmünkben, vagy bármely más ipari demokrácia történetében. A nagy háborúkat leszámítva a tömeges bebörtönzés volt korunk legalaposabban végrehajtott kormányzati szociális programja.”⁴

A börtön lehetséges elavulásán gondolkodva fel kell tennünk a kérdést: hogy lehet az, hogy ennyi ember kerülhet börtönbe anélkül, hogy komolyabb vitákat folytatnánk a bebörtönzés hatékonyságáról? Amikor az 1980-as években, a Reagan-korszak idején újabb börtönök létrehozására, és egyre nagyobb számú ember bebörtönzésére törekedtek, a politikusok azzal érveltek, hogy a „bűnözés elleni kemény fellépés” — beleértve a garantált bebörtönzést

a hangsúly most szinte elkerülhetetlenül azon van, hogy milyen változásokat lehet eszközölni egy *jobb* börtönrendszer érdekében. Más szavakkal, az a fokozott rugalmasság, amely lehetővé tette a börtönök terjeszkedésével kapcsolatos problémák kritikus megvitatását, a vitát egyben a börtönreform kérdésére korlátozza.

Bármennyire fontos is lehet néhány reform — például a szexuális bántalmazás és az orvosi elhanyagolás felszámolása a női börtönökben —, a kizárólag reformokra támaszkodó keretrendszerek fenntartják azt a borzasztó gondolatot, hogy semmi sincs a börtönön túl. Az elzárás felszámolásának stratégiaiával kapcsolatos viták, amelyekre a börtönválságról szóló beszélgetéseinknek fókuszálni kellene, háttérbe szorulnak, amikor a reform kérdése kerül középpontba. A legsürgetőbb kérdés ma az, hogy hogyan lehet megakadályozni a börtönök népességének további növekedését, és hogyan lehet minél több bebörtönzött nőt és férfit visszahozni abba, amit a rabok „szabad világnak” neveznek. Hogyan mozdulhatunk el a kábítószer-fogyasztás és a szexuális szolgáltatásokkal való kereskedelem dekriminalizálása felé? Hogyan vehetjük komolyan a helyreállító, nem pedig kizárólag büntető igazságszolgáltatási stratégiákat? A hatékony alternatívák egyszerre foglalnak magukban változásokat a „bűnözés” kezelésének stratégiáiban, illetve a megoldási javaslatokban azokra a társadalmi és gazdasági körülményekre, amelyek a szegény, és különösen a színes közösségekből származó gyerekeket először az ifjúsági javítóintézetek, majd a börtönök felé terelik. A legnehezebb és legsürgetőbb kihívás ma az igazságszolgáltatás új területeinek kreatív feltárása, ahol már nem a börtön szolgál elsődleges tájékozási pontként.

Fordította Bíró Noémi

Az eredetivel egybevetette Márton Róza Krisztina

4. Elliot Currie, *Crime and Punishment in America*. (New York: Henry Holt and Company, 1998), 21.

a még inkább represszív irányba való elmozdulás arra készítetett néhány újságíró, értelmiségit és progresszív intézményt, hogy ellenezzék a börtönre való támaszkodást azoknak a társadalmi problémáknak a megoldásában, amelyeket valójában felerősít a tömeges bebörtönzés.

1990-ben a washingtoni büntetés-végrehajtási projekt tanulmányt tett közzé a börtönben, feltételes szabadlábon, valamint próbaidőn levő amerikai népességről. A tanulmány szerint minden negyedik húsz és huszonkilenc év közötti fekete férfi szerepel ezen számok között.¹⁴ Öt évvel később egy második tanulmány kimutatta, hogy ez az arány csaknem minden harmadikra (32,2 százalék) emelkedett. Mi több, ebben a korosztályban minden tizedik latin-amerikai férfi volt börtönben, próbaidő alatt vagy feltételesen szabadlábon. A második tanulmányból az is kiderült, hogy a legnagyobb növekedés a fekete nők körében történt, akiknek bebörtönzési száma 78 százalékkal nőtt.¹⁵ Az Igazságügyi Statisztikai Hivatal [Bureau of Justice Statistics] szerint ma az afrikai-amerikaiak képviselik az állami és szövetségi foglyok többségét, összesen 803 400 fekete fogvatartottal - 118 600-zal több, mint a fehér fogvatartottak teljes száma.¹⁶ Az 1990-es évek végén börtönbővítésről szóló cikkek jelentek meg a Newsweek, a Harper's, az Emerge és az Atlantic Monthly lapokban. Még Colin Powell¹⁷ is felvetette a bebörtönzött fekete férfiak egyre növekvő számának kérdését, amikor felszólalt azon a 2000-es republikánus nemzeti kongresszuson, amelyen George W. Bush-t elnökjelöltté nyilvánították.

A börtönbővítéssel kapcsolatos kritikai álláspontok hiánya a politikai színtéren az elmúlt néhány évben átadta a helyét a börtönreformra vonatkozó javaslatok megfogalmazásának. Míg a közvélemény rugalmasabbá vált,

14. Marc Mauer, „Young Men and the Criminal Justice System: A Growing National Problem” (Washington, D.C.: The Sentencing Project, 1990).

15. Marc Mauer and Tracy Huling, „Young Black Americans and the Criminal Justice System: Five Years Later” (Washington, D.C.: The Sentencing Project, 1995).

16. Allen J. Beck, Jennifer C. Karberg, and Paige M. Harrison, „Prison and Jail Inmates at Midyear 2001,” Bureau of Justice Statistics Bulletin (Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, 2002 április, NCJ 191702), 12.

17. Colin Powell volt az Egyesült Államok első afro-amerikai államtitkára, George W. Bush mandátuma alatt. (ford. megj.)

és a hosszabb büntetéseket — megszabadítja a közösségeket a bűnözéstől. A tömeges bebörtönzés gyakorlata azonban ebben az időszakban alig, vagy egyáltalán nem volt hatással a hivatalos bűnözési rátákra. Valójában egyértelműen az a minta rajzolódott ki, hogy a nagyobb börtönpopulációk nem biztonságosabb közösségekhez, hanem még nagyobb börtönpopulációkhoz vezettek. Minden új börtön egy újabb börtönt szült. És az amerikai börtönrendszer növekedésével együtt bővült a vállalati részvétel is a felépítésükben, az árukkal és szolgáltatásokkal való ellátásukban, valamint a börtönmunka felhasználásában. A börtönépítés és -üzemeltetés oly mértékben kezdett el hatalmas mennyiségű tőkét vonzani, az építőipartól az élelmiszer- és egészségügyi ellátásig, hogy az a hadiipari komplexum kialakulását idézte fel, ezért elkezdtünk „börtönipari komplexum”-ként utalni rá.⁵

Vegyük például Kalifornia esetét, amelynek tájképét az elmúlt húsz évben alaposan „börtönösítették”. Az első állami börtön Kaliforniában a San Quentin volt, amelyet 1852-ben létesítettek.⁶ A Folsom, egy másik jól ismert intézmény, 1880-ban nyílt meg. 1880 és 1933 között, a tehachapi-i női létesítmény megnyitásáig, egyetlen új börtönt sem építettek. 1952-ben megnyílt a Kaliforniai Női Javítónézet (California Institution for Women), és a tehachapi-i létesítményt férfi börtönné alakították át. 1852 és 1955 között összesen kilenc börtönt építettek Kaliforniában. 1962 és 1965 között létrehoztak két fogolytábor, valamint a Kaliforniai Rehabilitációs Központot (California Rehabilitation Center). Az 1960-as évek második felében, valamint a teljes 1970-es évek alatt egyetlen új börtönt sem nyitottak meg.

Az 1980-as években — azaz Reagan elnöksége alatt — azonban hatalmas börtönépítési projekt indult. 1984 és 1989 között kilenc új börtönt nyitottak meg, köztük az Észak-Kaliforniai Női Javítónézetet (Northern California

5. Mike Davis, „Hell Factories in the Field: A Prison-Industrial Complex,” The Nation 260, no.7 (1995 február 20).

6. Az ebben a bekezdésben szereplő információkat a kaliforniai börtönök megnyitásának időpontjairól a California Department of Corrections weboldaláról gyűjtöttük be. www.cdc.state.ca.us/facility/facil.htm.

Facility for Women). Kevesebb mint egy évtized alatt megduplázódott a kaliforniai börtönök száma. Az 1990-es években tizenkét új börtönt nyitottak meg, ebből kettőt a nők számára. 1995-ben megnyílt a Valley State Állami Női Börtön [Valley State Prison for Women], amely missziója szerint „1980 női ágyat biztosít Kalifornia túlszűfolt börtönrendszere számára”. 2002-ben azonban már 3570 fogvatartottja volt⁷, és a másik két női börtön szintén túlszűfoltta vált.

Kaliforniában ma 33 börtön, 38 fogolytábor, 16 közösségi javítóintézet, és 5 kisebb, fogvatartott anyáknak szánt létesítmény működik. 2002-ben 157.979 személyt tartottak fogva ezekben az intézményekben, köztük körülbelül húszszer személyt bevándorlási jogsértések miatt. A börtönlakosság rassz szerinti összetétele is árulkodó. A jelenleg többségben levő latin-amerikaiak 35,2 százalékot tesznek ki, a fogvatartottak 30 százaléka afro-amerikai és 29,2 százaléka fehér.⁸ Kalifornia államban ma már több nő van börtönben, mint az 1970-es évek elején az egész országban. Valójában ma Kalifornia rendelkezik a világ legnagyobb női börtönével, a Valley State-tel, amelynek 3500 lakója van. Ugyanabban a városban, szó szerint az utca túloldalán található a világ második legnagyobb női börtöne, a Közép-Kaliforniai Női Intézet [Central California Women's Facility], amelynek lakossága 2002-ben szintén megközelítette a 3500-at.⁹

Ha megnézzük Kalifornia térképét, amely a harminchárom állami börtön helyét ábrázolja, látni fogjuk, hogy az egyetlen terület, amelyet nincs sűrűn beépítve börtönökkel, az Sacramentótól északra fekvő terület. Susanville városában még így is található két börtön, valamint az oregoni határ közelében található a Pelican Bay, az állam egyik hírhedt, maximális biztonságú börtöne. Sandow Birk kaliforniai művész a börtönök által gyarmatosított kaliforniai tájról illetve harminchárom tájképet festett, amelyek ezeket az intézményeket és környezetüket ábrázolják. Ezeket *Incarcerated: Visions of California in the*

7. www.cdc.state.ca.us/facility/instvspw.htm.

8. www.cdc.state.ca.us/facility/factsht.htm.

9. www.cdc.state.ca.us/facility/instccwf.htm.

műsorok is egyre inkább telítettebbé válnak a börtönök képeivel. Az újabb dokumentumfilmek közé tartozik az A&E *The Big House* című sorozata, amely a San Quentin, Alcatraz, Leavenworth és Alderson Federal Reformatory börtönöket mutatja be. A hosszú ideje futó HBO sorozat, az *Oz* pedig sikeresen meggyőzte nézőit arról, hogy pontosan tudják, mi történik a maximális biztonságú férfi börtönökben.

De még ha nem is szándékosan döntenek is úgy, hogy megnéznék egy börtön témájú dokumentumfilmet vagy TV-műsort, az emberek akkor sem tudják elkerülni, hogy a börtönökről fogyasszanak képeket, amikor filmeket vagy TV-t néznek. Gyakorlatilag lehetetlen elkerülni a börtönábrázolások fogyasztását. 1977-ben, mikor három kubai börtönben beszélgettem nőkkel, én magam is meglepődtem, hogy a legtöbbjük korábbi — azaz bebörtönzésük előtti — ismeretei az általuk látott hollywoodi filmből származtak. A börtön vizuális környezetünk egyik legalapvetőbb eleme. Emiatt hajlamosak vagyunk természetesnek venni a börtönök létezését. A börtön a józan ész egyik összetevőjévé vált. Mindenhol körülvesz bennünket, és meg sem kérdőjelezzük, hogy szükségszerű-e léteznie. Annyira az életünk részévé vált, hogy hatalmas képzeletbeli erőfeszítésre van szükség, hogy egyáltalán elgondoljuk az életet a börtönön túl.

Mindezzel nem akarom leértékelni azokat a mélyreható változásokat, amelyek a börtönről folytatott nyilvános vitában megfigyelhetőek. Tíz évvel ezelőtt, az 1990-es évek elején, amikor a börtönrendszer bővítésének törekvése elérte csúcspontját, ennek nagyon kevés kritikája volt hozzáférhető a nyilvánosság számára. Az emberek többségének valójában fogalma sem volt a terjeszkedés hatalmas mértékéről. Ebben az időszakban a belső változások — részben az új technológiák alkalmazása által — egyre inkább elnyomó irányba vitték az amerikai börtönrendszert. Míg a korábbi besorolások az alacsony, közepes és maximális biztonságúra korlátozódtak, most egy új kategóriát hoztak létre: a szuper-maximális biztonságú, más néven a szupermax börtönt. A börtönrendszert kezdeteitől fogva az elnyomás rezsímjei határozták meg — azonban

a börtönépítés fellendülésének kezdetén a hivatalos bűnügyi statisztikák már csökkenőben voltak. Ráadásul drákói kábítószer-törvényeket hoztak, és a három csapás elve már számos állam napirendjén szerepelt.

A börtönök terjedésének, és a börtönipari komplexumok felemelkedésének megértése érdekében hasznos lehet, ha rákérdezünk a további okaira annak, hogy miért vesszük ilyen természetesnek a börtönök létezését. Kaliforniában, mint láttuk, a meglévő börtönök mintegy kétharmadát az 1980-as és '90-es években létesítették. Miért nem váltott ki ez közfelháborodást? Miért tekintette a társadalom nagy része természetesnek azt, hogy ennyi új börtön nyílt? A kérdésre részben az lehet a válasz, hogy a börtönnek milyen média-reprezentációit fogyasztjuk, miközben a börtönélet valósága rejtve marad mindenkítől, aki maga nem ült le időt. Gina Dent kultúrkritikus rámutatott, hogy a börtönrel kapcsolatos ismereteink részben a börtönök filmekben és más vizuális médiában látható ábrázolásaiából származnak.

A börtönhöz kapcsolódó vizualitás története fő tényező volt a börtön mint intézmény megerősítésében, és abban, hogy a börtön a társadalmi táj naturalizált elemévé vált. A filmtörténet mindig kéz a kézben járt az elzárás reprezentációjával. Thomas Edison első filmjei — kezdve az 1901-es, híradóként keretezett játékfilmmel: *Execution of Czolgosz with Panorama of Auburn Prison* (Czolgosz kivégzése az Auburn Börtön panorámájával) — a börtön legsötétebb bugyirairól készült felvételeket tartalmaztak. A börtön így szorosan összekapcsolódik vizualitás-tapasztalatainkkal, ez pedig fenntartja az intézmény állandóságának érzetét. Hollywood folyamatosan termeli a börtönfilmeket, amelyek immár egy egész műfajt képeznek.¹³

A legismertebb börtönfilmek közül néhány: *Élni akarok!*, *Pillangó*, *Bilincs és mosoly*, *Szökés Alcatrazból*. Azt is érdemes megemlíteni, hogy a televíziós

13. Gina Dent, „Stranger Inside and Out: Black Subjectivity in the Women in-Prison Film,” in *Black Cultural Traffic: Crossroads in Black Performance and Black Popular Culture*, szerk. Harry Elam és Kennel Jackson (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2003.)

Twenty-first Century [Bebörtönözve: Kaliforniai víziók a 21. századból] című könyvében gyűjtötte össze.¹⁰

Azért meséltem el ezt a rövid történetet a kaliforniai táj börtönösítéséről, hogy az olvasók megérthessék, milyen könnyű volt a nyilvánosság hallgatóságos beleegyezésével előállítani egy hatalmas bebörtönzési rendszert. Miért hitték el olyan készségesen az emberek, hogy a lakosság egyre nagyobb részének elzárása segít abban, hogy a szabad világban élők biztonságban érezzék magukat? A kérdést általánosabban is megfogalmazhatjuk. Miért hitetik el a börtönök az emberekkel, hogy saját jogaik és szabadságuk nagyobb biztonságban van akkor, ha a börtönök léteznek? Milyen más oka lehet annak, hogy a börtönök ilyen mértékben kezdték el gyarmatosítani a kaliforniai tájat?

Ruth Gilmore földrajzkutató a kaliforniai börtönök terjeszkedését a „társadalmi-gazdasági problémák földrajzi megoldása”-ként jellemzi.¹¹ A börtönipari komplexum elemzésében Gilmore ezeket a fejleményeket a tőke, a föld, a munkaerő és az állami kapacitás feleslegeire adott válaszként írja le.

Kalifornia új börtönei leértékelődött vidéki területeken helyezkednek el, leginkább a korábban öntözött mezőgazdasági hektárokon (...) Az állam felvásárolta a nagybirtokosok által áruba bocsátott földeket, és az állam biztosította a börtönök által beárnyékolat apró, nyomasztó városokat arról, hogy ez az új, válság-biztos és nem-szennyező ipar beindítja a helyi gazdasági újjáépítést.¹²

Gilmore viszont rámutat, hogy sem a börtönök által beígért munkahelyek, sem az általánosabb gazdasági revitalizáció nem valósult meg. Ugyanakkor a haladásnak ez az ígérete segít megérteni, hogy a törvényhozás és a kaliforniai szavazók miért döntöttek úgy, hogy jóváhagyják az új börtönök építését. Az

10. Sandow Birk, *Incarcerated: Visions of California in the Twenty-First Century* (San Francisco: Last Gasp of San Francisco, 2001).

11. Ruth Wilson Gilmore, „Globalisation and U.S. Prison Growth: From Military Keynesianism to Post-Keynesian Militarism,” *Race and Class* 40 no. 2/3 (1998 október-1999 március): 174.

12. Gilmore, 184.

emberek el akarták hinni, hogy a börtönök nemcsak a bűnözés mértékét csökkentik, hanem munkahelyeket is teremtenek, és ösztönzik a gazdasági fejlődést a félreeső helyeken.

Tehát az alapvető kérdés az, hogy miért tekintjük magától értetődőnek a börtönök létezését? Míg a lakosság viszonylag kis hányada tapasztalta meg közvetlenül a börtönben való életet, ez nem igaz a szegény fekete és latin-amerikai közösségekre. Nem igaz továbbá sem az amerikai őslakos, sem pedig bizonyos ázsiai-amerikai közösségekre. De még azok között is — a fiatalokat körében különösképpen —, akiknek sajnálatos módon el kell fogadniuk a börtönbüntetést, mint a közösségi lét szokásos dimenzióját, aligha elfogadható komoly nyilvános vitákat folytatni a börtönbeli életről, vagy a börtön radikális alternatíváiról. Mintha a börtön az élet elkerülhetetlen ténye lenne, mint a születés vagy a halál.

Általában véve az emberek hajlamosak a börtönöket magától értetődőnek venni. Nehéz elképzelni az életet nélkülük. Ugyanakkor az emberek vonakodnak szembenézni a börtönök rejtett valóságával, félnek gondolkodni arról, hogy mi történik odabenn. Így a börtön egyszerre van jelen az életünkben, és hiányzik is belőle. Belegondolni ebbe az egyidejű jelenlétbe és hiányba azt jelentené, hogy elkezdjük felismerni, milyen szerepet játszik az ideológia a környezetünkkel való interakciónk alakításában. Magától értetődőnek vesszük a börtönöket, de gyakran félünk szembenézni az általuk létrehozott valósággal. Elvégre senki nem akar börtönbe kerülni. Mivel túl gyötrelmes lenne megbirkózni a lehetőségével is annak, hogy bárki, beleértve magunkat is, börtönbe kerülhet, ezért hajlamosak vagyunk úgy gondolni a börtönre, mint aminek nincs köze a saját életünkhöz. Ez igaz közülünk olyanokra is — nőkre és férfiakra egyaránt —, akik már megtapasztalták a börtönt.

Úgy tekintünk tehát a bebörtönzésre, mint a mások, vagy, hogy a George W. Bush által népszerűsített fogalommal éljünk, „a gonosztevők” számára fenntartott sorsra. A rasszizmus kitartó ereje miatt ezeket a „bűnözőket” és „gonosztevőket” a kollektív képzeletben nem-fehéreként képzelik el. A börtön

így ideológiailag olyan absztrakt helyszínként funkcionál, amelybe el lehet helyezni a nemkívánatos személyeket, egyben felment minket a felelősség alól, hogy elgondolkodjunk a valós problémákon, amelyek azokat a közösségeket sújtják, ahonnan aránytalanul sokan kerülnek börtönbe. Ez tehát a börtön ideológiai funkciója: mentesít bennünket a felelősség alól, hogy komolyan foglalkozunk a társadalmi problémákkal, különös tekintettel a rasszizmusra és a globális kapitalizmus által előidézett, egyre fokozódó problémákra.

Mit nem veszünk észre, amikor úgy próbálunk meg a börtönök terjeszkedéséről gondolkodni, hogy közben nem foglalkozunk a tágabb gazdasági fejleményekkel? Ma a nagyvállalatok migrációjának korszakát éljük. Hogy elkerüljük a munkaerő szerveződését — és így a magasabb béreket, juttatásokat stb. —, a vállalatok bejárják a világot olyan országokat keresve, amelyek olcsó munkaerővel tudják ellátni őket. Ez a vállalati migráció egész közösségeket dönt romba. Rengeteg ember veszíti el a munkahelyét és jövőbeli kilátásait. Mivel a közösségek gazdasági alapja megsemmisül, az oktatás és más szociális szolgáltatások is súlyosan érintetté válnak. Ez a folyamat a sérülő közösségekben élő férfiakat, nőket és gyerekeket a börtönök számára tökéletes jelölté alakítja.

Mindeközben a büntetőiparhoz kapcsolódó vállalatok profitot termelnek a foglyokat kezelő rendszerből, így egyértelmű érdekeltséget szereznek a börtönlakosság folyamatos növekedésében. Egyszerűen fogalmazva, ez a börtönipari komplexum korszaka. A börtön egy fekete lyukká vált, amelyben lerakódik a mai kapitalizmus törmeléke. A tömeges bebörtönzés profitot termel, miközben felemészti a társadalmi vagyont, és így hajlamos újratermelni azokat a körülményeket, amelyek börtönbe küldik az embereket. Így valós és gyakran meglehetősen bonyolult kapcsolatok állnak fenn a gazdaság deindusztrializációja — egy olyan folyamat, amely az 1980-as években érte el csúcspontját — és a tömeges bebörtönzés növekedése között, amely a Reagan-Bush-korszakban kezdett el burjánzani. A börtönök iránti igényt azonban túlságosan leegyszerűsítve közvetítették a nyilvánosság felé. Több börtönre volt szükség, mert több volt a bűncselekmény. Ennek ellenére több kutató bebizonyította, hogy